

27. Добровольский В.Н. Нечистая сила в народных верованиях (по данным Смоленской губ.). – ЖС, 1908. – С. 67.
 28. Рыбников П.Н. Ук. соч., С. 194 – 196.
 29. Максимов С.В. Ук. соч. С. 109.
 30. Харитонов А. Очерк демонологии крестьян Шенкурского уезда // Отечественные записки. – № 4 отдел VIII. – 1848 – С. 144.
 31. Ефименко П.С. Материалы по этнографии русского населения Архангельской губернии. Часть I. Описание внешнего и внутреннего быта. – т. XXX, вып. 1. – Изв. ИОЛЕАЭ. М., 1877. – С. 165.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Парсамов Сергій Суренович – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми культурології.

УДК 94 (4)

РОДИНА ТА ШЛЮБ У КИПЧАКІВ

Ярослав ПИЛИПЧУК (Київ)

Ця студія присвячена родині та шлюбу в кипчаків. Серед кипчаків домінувала мала родина. Велику родину могла собі дозволити аристократи. У кипчаків був звичним патріархат, а голова роду та старі чоловіки мали непохитний авторитет. Укладання шлюбу здійснювалося родами нареченого та нареченої, заручитися наречений та наречена могли ще в дитинстві. Обов'язковим звичаєм була сплата калиму. У кипчаків існували заборони на викрадення наречених, а також на надто вільне поводження у шлюбі. Сімейна мораль у тюрків-кочівників була строгою.

Ключові слова: кипчаки, родина, шлюб, калим, патріархат, рід, заручини, весілля.

Данное исследование посвящено семье и браку среди кипчаков. Среди кипчаков доминировала малая семья. Большую семью могли себе позволить аристократы. У кипчаков был обычен патриархат, а глава рода и старики пользовались сильным авторитетом. Брак заключался между родами жениха и невесты, помолвка же могла состояться еще в детстве. Обязательным при свадьбе была уплата калыма. У кипчаков существовали запреты на умыкание невест, а также на слишком свободные отношения в семье. Семейная мораль у тюрков-кочевников была строгой.

Ключові слова: кипчаки, семья, брак, калым, патриархат, род, помолвка, свадьба.

This study dedicated to the Family and marriage of Kipchak. Small families dominated among Qipchaqs. Large family to be present only for aristocrats. Patriarchat was usual for Qipchaqs, and head of the family and the elderly used strong authority. Marriage was contracted between the clans bride and groom, but the engagement could take place as early as childhood. Payment of kalim for the bride at the wedding was mandatory. There were prohibitions of Kipchak on bride kidnapping and too free relationship in marriage. Family morality was strict Turkic nomads.

Keywords: Qipchaqs, family, marriage, kalim, patriarchat, clan, engagement, wedding.

Питання родини та шлюбу в кипчаків практично не досліджене. Не існує жодної студії, присвяченої цій проблемі. Джерельною базою проблеми є тільки коротка згадка про шлюбні звичаї кипчаків в Іпатіївському літописі, хроніці Георгія Акрополіта та проповіді Михайла Хоніата [3; 1; 16]. Проте існують дослідження, присвячені питанню шлюбу та родини в більш пізніх кочівників. Це праці М. Кіслякова, Є. Ларіної, О. Наумової. Ці дані стосуються казахів та споріднених з ними народів [5; 8]. По більш раннім кочівникам є фрагменти чудової монографії А. Хазанова про соціальну історію скіфів [17]. Завданням пропонованої роботи – з'ясувати, які форми шлюбу та заборони стосовно родинного життя існували в кипчаків. Також необхідно дослідити умови укладання та розірвання шлюбу.

Звичайною для більшості кипчаків була нуклеарна, тобто маленька чи невелика розширена родина. Розширена родина була в кочівників ще з скіфських часів й існувала в Ранньому Середньовіччі. Вона була замінена малою родиною тільки в X – XII ст. Проте розширені родини існувати в кочівників і надалі. Найбільші родини були в аристократів, оскільки ті мали засоби для утримання та забезпечення великої родини. Про це яскраво свідчать дані про туркменів, каракалпаків, казахів, кочових узбеків, киргизів у Модерну Добу. Проте, велика патріархальна родина існувала в цих кочівників у формі релікта, куди більш поширеною була нуклеарна (мала) родина. Це яскраво демонструє приклад казахів у XIX ст. Мала родина складалася в середньому з 6 – 7 людей. Утім, родина мала нароховувати від 4 до 8 людей. Один із синів залишався при батьках й отримував у спадок їхню майно. У тюркських кочівників був звичним полігамний шлюб. Кочівник мав стільки жінок, скільки він міг забезпечити. У кипчацьких

аристократів було кілька жінок та наложниць. Жінки-невільниці ставали наложницями. Їх позначали терміном абупсу (ті, хто приносить задоволення). Окрім задоволення сексуальних потреб свого господаря, вони виконували важку домашню роботу [17, с. 73 – 76; 6, с. 477 – 480, 482 – 483; 5, с. 15 – 17].

Рід у кипчаків вівся за патрілінейним, тобто з боку батька. Це загалом характерна риса для свразійських кочівників. Матрілінейність існувала в іраномовних кочівників та берберів. У тюркських соціумах рід вівся від чоловічих предків, що підтверджують шеджере кипчацьких ханів, які зафіксовані в Іпатіївському літописі та “Юань-ші”. Там не зафіксовані тільки чоловічі імена. Рід ольберліків вівся від Кунана, а рід Шаруканідів – від Шарукана. Члени роду та родини могли жити в різних юртах, проте батьківська юрта відзначалася розмірами. Члени великої родини їли з одного спільного котла. Велика родина складалася з кількох малих родин, які були пов’язані між собою родством. Це свідчило про згуртованість гурту родичів. Розширена родина могла становити до 30 – 40 осіб. У неї могли входити й збіднілі родичі та навіть раби. Спільною худобою розпоряджався голова роду. Кочівницькі тюркські соціуми були патріархальними й називалися чи кошем, чи аулом. Найбільша велика родина не могла бути більшою за 15 – 20 родин. Родичі мали взаємно допомагати один одному, взаємодопомога була однією з важливих умов для того, щоб вижити в степах. Батько або голова роду вільно розпоряджався майном своїх дітей [17, с. 86 – 88; 3, с. 716; 7; 5, с. 24 – 25, 29 – 32, 44 – 45].

Варто відзначити наявність звичаю левірата в кипчаків. Подібно до тюрків (тюркютам, татарам Улусу Джучі), чжурчженів та монголів у кипчаків був звичай забезпечувати дружину померлого родича. Під соціальний захист вона потрапляла одружившись з братом померлого. Цей звичай засуджувався православними кліриками. Це було зафіксовано в Іпатіївському літописі та хроніці Георгія Акрополіта. Звичай левірата був і в скіфів, ухуанів, сюнну, тугухунів. Наявність звичаю левірата фіксувалась і в достатньо пізніх кочівників (казахів, туркменів, киргизів, каракалпаків, узбеків). Він був поширений у батьківській, братській, родинній формах. Жінка та її майно переходили до родичів помершого, а його вдова допомагала з виплатою калиму. Така форма шлюбу допомагала виховати дітей померлого. Рід померлого продовжувався його родичами. Якщо ж помирала жінка, то чоловік мав право одружитися на її молодшій сестрі (це так званий звичай сорората). У звичаєвому праві не було заборони на шлюб з іноземцями. Так, хан Башкорд одружився з вдовою Володимира Давидовича, котра втекла з Русі до свого кипчацького коханого. Та й імена Ярополк Томзакович та Гліб Тирєєвич свідчать про присутність у степах слов’янських жінок. Більшість з них звичайно були викрадені під час набігів кочівників [3, с. 11, 224, 265, 501; 1, 26 – 28; 17, с. 79 – 82; 14, с. 95; 12, с. 274; 5, с. 90 – 93].

Для кочівників також були характерні кузенні та кросс-кузенні шлюби (шлюб на доньці брата батька, на доньці сестри батька). Незважаючи на близькість родинних стосунків не порушувалась екзогамність шлюбу. Заборонялись ортокузенні шлюби (наприклад, шлюби дітей двох сестер). Найбільш популярними з кросс-кузенних шлюбів був шлюб на доньці брата матері. Установлювалися взаємини між родами. Один з них був родом зятя, а інший – родом тестя. У мусульманських тюрків вони не зустрічалися часто. Кузенні шлюби сприяли великій згуртованості споріднених родів. У кипчаків яскравим прикладом цього був приклад Теркенхатун з роду байаут племені йемек та Інал-хана (Іналджика) з клану ольберлік племені йемек. Теркенхатун, котра була дружиною хорезмшаха Ала ад-Діна Мухаммеда б, Текеша вжила всіх засобів, щоб Інал-хан (син її дядька по матері) не був покараний за страту монгольських послів в Отрарі. У кочівників були заборонені шлюби між батьками та дітьми, між сестрами та братами, між найближчими родичами [5, с. 56 – 60; 10, Розділи 11, 14; 7].

Цікаву картину зафіксував Мовсес Каганкватці. Він указував, що під час поховання кочівників разом з тим відбуваються й шлюбні обряди. Люди скакали на конях та виконували шлюбні обряди. Для кочівників смерть була природним явищем, таким же як і початок нового життя. Якщо взяти до уваги, що такі обряди виконувалися навесні та восени, то вони були частиною щорічної обрядовості. Під час цих днів кочівники перебували поблизу від своїх цвинтарів на половині шляху до зимівників у крайній південній точці та літніх кочів’ї у крайній північній точці [4, Книга 2, Розділ XL; 2, с. 23 – 27].

Михайло Хоніат свідчив, що для того, щоб одружитись на жінці з кипчаків, необхідно було заплатити калим. Родичі нареченого мали надати роду нареченої певне майно. Зазвичай це була

худоба, оскільки грошей у сучасному розумінні кипчаки не мали. Шлюб був свідченням зв'язку не тільки між нареченою та нареченим, але й союзу між двома родами. Стосовно того, коли укладався шлюб, то тут було кілька цікавих аспектів. Про шлюб домовлялися батьки. Схожу картину ми бачимо в житті Темуджина, котрий з дитинства був заручений з Борте-Фуджін. Нареченого та наречену могли заручити тоді коли ще вони були немовлятами. Ця угода передбачала під собою сплату калима. Про весільний подарунок Чингіз-хана повідомляв монгольський анонім. Калим зберігався й серед тюрків-мусульман (казахів, туркменів, киргизів). Безкалимні шлюби були винятком. Зять у деяких випадках мав відпрацювати калим, працюючи в родині нареченої. Шлюб остаточно укладався, коли наречений і наречена були згодні укласти шлюб. Варто зауважити, що подружжя вірність дотримувалась у родинах кочових тюрків. За свідченнями Ібн Фадлана, якщо людина була піймана на подружній зраді, то її страчували (чи чоловік це, чи жінка) [16; 14, с. 95 – 97; 12, с. 272 – 275; 5, с. 66 – 67, 87 – 89; 13, с. 16 – 17, 31].

У тюрків існували різні терміни для спорідненості. Їх було дуже багато. Наприклад, у чувашів їх було до 60. Проте ми зупинимося на тих, які згадувались у літописах. А. Шабашов провів дослідження тюркських термінів родинності, згаданих у літописах. Термін *Bala* позначав дитину. *Мата/Мамау* позначав старшого родича, наприклад, бабусю. *Улап* позначав дитину, хлопчика, юнака, сина, царевича. *Ара/Ора/Оба* позначав батька, дядька (по батькові), мати, старшу родичку (по батькові), старшу сестру, тітку. *Vaba* позначало батька чи діда. *Baganak* позначав свояка, швагра, шурина. *Qatun/Xatun* позначав жінку, дружину, кохану. У “Слові про Полк Ігоревий” цей термін згадувалось у формі слов’янського *хот/хът*. Словом *Qatun/Xatun* називали першу жінку впливового аристократа, і воно було аналогом слов’янського слова пані. *Qima/Qma* позначала молодшу жінку або наложницю, жінки одного чоловіка стосовно одна до одної, дівчина, невілляниця. Слово *qima* було запозичено в українську мову з тюркських мов, проте змінило змістове наповнення. Чагою називали полонену жінку, дівчину. Цікавим є те, що тюркська система спорідненості мала аналогію у фінно-угорських мовах. Системи спорідненості в язичницьких фіннів і угорців і тюрків були дуже схожі між собою [19, с. 148 – 156; 18, с. 73 – 92; 21, р. 71 – 79; 12, с. 270 – 271].

Регламентувалися правила для весілля в давніх тюрків. Вони існували в усній формі. Батько нареченого або будь-який інший родич нареченого прямував у юрту нареченої, вимовлял певні фрази й просив віддати дівчину в наречену. Сватів могло бути від чотирьох та п’яти, до півтора десятка. Якщо батько нареченої схвалював шлюб, установлювався розмір калима та умови його передачі. Якщо сторони щодо цього дійшли консенсусу, то молоді люди вважалися зарученими. Під час заручин наречений відвідував наречену, але тільки вдень. Весілля влаштовувалося тільки тоді, коли калим був сплачений повністю. Якщо наречена помирала до того, як вона увійшла у фізичну близькість з нареченим, то калим не повертався. Якщо ж вони таки мали секс, а наречена померла, то родичам нареченого поверталася половина калима. Якщо наречений виплатив весь калим і відмовлявся від нареченої перед весіллям, то калим йому не повертався. Якщо сторона нареченої відмовлялася видати заміж наречену, то вона мала повернути весь калим. Якщо заручений перед весіллям надовго зникав, то його наречена, не повертаючи калима, могла одружитись з іншим. Якщо наречений був одним із старших синів, то батько споруджував для нього будинок (юрту) та виокремлював частину спадку. Під час весілля влаштовувався бенкет – туй. Спочатку бенкетували в домі батька нареченої, потім батько та мати робили промову до своєї доньки. Ками освячували весілля. Після бенкету наречена переїжджала в юрту нареченого. Батьки нареченої давали своїй доньці поради. Наречена, переїхавши до нареченого, ховала своє обличчя під покривалом і знімала його тільки тоді коли родичі нареченого закінчували дарувати дарунки. Наречена приносила в дім нареченого кошанти (придане). Невістка мала слухняно виконувати роботу, яку їй доручав наречений та його родичі [12, с. 272 – 274; 5, с. 45, 67 – 79, 98 – 146].

Якщо народжувалася дитина, то ім’я їй давав батько. Усі діти мали право на спадок. Батько виділяв частину спадку донькам, які вийшли заміж, а також синам, що стали жити окремо при житті батька. Наймолодший син залишався жити з батьками й отримував у спадок ту пастку, яка залишилася. Він успадковував і батьківський дім. Якщо батько помирав до того, як усі його доньки одружилися, то калим сплачувався їхньому молодшому брату. Вдова могла отримати четвертину майна чоловіка. Дім поділявся на чоловічу та жіночу частини, і чоловік, і жінка

жили на своїй частині. Жінка могла розлучитися з чоловіком, якщо він погано до неї ставився. Також причиною для розірвання шлюбу була імпотенція чоловіка. Звичайним правом також передбачалось усиновлення чужої дитини. Усиновлений мав виконувати роботу, яку йому доручали названі батьки, зберігати їм вірність до кінця їхнього життя, його могли строго виховувати. Проте, якщо названі батьки поводитися з ним погано, то прийомний син міг залишити своїх названих батьків. У тюрків було прийнято шанувати людей похилого віку. Недаремно слово аксакал (біла борода, тобто білобородий) означав людину, яка досягла поважного віку й мали великий авторитет у людей. Молодші мали коритися старшим, а жінки підкорялись чоловікам. Не було прийнято заперечувати старшим, і розмовляти із старшими можна було тільки після того, як вони звернулись до молодших [12, с. 275, 278 – 281; 5, с. 44 – 45].

Цікавим аспектом цієї проблеми є питання з викраданням наречених. У “Темній Історії монголів” указувалося, що меркіти напали на кочів’я Темуджина та викрали в нього дружину – Борте-Фуджін. На це майбутній вождь усіх монголів через деякий час відповів походом у союзі з керейтським Ван-ханом та своїм андою Чжамухою. Викрадення жінки могло привести до міжродової та міжплемінної ворожнечі [13, с. 29 – 40]. Меркіти вважали себе в праві викрасти Борте-Фуджін, оскільки батько Темуджина Єсугей-багатур викрав у мерків Оелун, яка стала мамою Темуджина та дружиною Єсугея. При цьому варто зазначити, що викрадення були різними. Якщо чоловік викрадав свою наречену, то він міг відбутися штрафом. Якщо ж чоловік викрадав чужу або вже засватану чужу наречену, то це було образою для всього роду, чия наречену викрали. Роду того, хто викрав жінку, загрожувала баримта. Хоча при бажанні справу можна владнати калимом (певним майном). Цікаво, що викрадення жінок не вважалося чимось екстраординарним у казахів. Таким же могло бути ставлення в кипчаків. Характерним є те, що кипчаки в Угорщині могли викрадати жінок угорців у відповідь на викрадення угорцями кипчацьких жінок. Кипчаки могли викрадати угорських жінок і без приводу. Про те, що скіфи, тобто кипчаки, платили викуп за жінку, писав Михайло Хоніат [13, с. 29 – 31; 16; 9, с. 19; 8, с. 3 – 20].

Окрім заборони викрадення нареченої, існував цілий ряд табу. Крім заборони на шлюби між кривими родичами, заборонялися фамільярне спілкування, показ оголених частин тіла. Нареченим заборонялося бачитися, коли відбувалися сватовство та заручини. При цьому наречену не показували навіть родичам нареченого. Зять же не мав бачитися з родичами нареченої. Для подружжя було заборонено називати одне одного по імені. Жінки не могли називати ім’я чоловіка навіть за його відсутності вдома. Не вживалися навіть терміни чоловік та дружина, а використовувались терміни друг, господар вогнища, батько моїх дітей і т.д. [5, с. 163 – 239].

Таким чином, ми прийшли до наступних висновків: шлюби в кипчаків мали риси, типові для свого цивілізаційного простору та часу. Шлюби укладалися членами родів при взаємній згоді сторін. Вони являли собою ймовірніше альянс двох родів. Шлюб передбачав сплату калиму родичами нареченого за наречену. Передбачалися також випадки розірвання шлюбу, успадкування майна, виконання звичаю левірату. Родини простих кипчаків були нуклеарними (невеликими), а родини аристократів були розширеними та великими. Викрадення жінок було повсякденною практикою, проте було заборонене звичайним правом.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Летопись великого логофета Георгия Акрополита / Под ред. бакалавра Троицкого И. – СПб.: С.-Петербургская Духовная Академия, 1863. – LIV, 222 с.
2. Бубенок О.Б. Календарний цикл в погребально-поминальній обрядності древніх тюрків // Східний Світ. №2 – 3. К.: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського, 2013. С. 23 – 27.
3. Ипатьевская летопись/ Воспроизведение текста издания 1908 г. // Полное собрание русских летописей. – М.: Восточная литература, 1962. – Т.2. – XVI, 938, 87, IV с.
4. Каганкватци Мовсес. История страны Алуанк. Пер. с древнеарм. Ш.В. Смбатяна. Ереван: Матенадаран, 1984. Веб-сайт Библиотека Вехи [Електронний ресурс]. Режим доступу. <http://vehi.net/istoriya/armenia/kagantv/index.html> Назва з екрана
5. Кисляков Н.А. Очерки по истории семьи и брака у народов Средней Азии и Казахстана. Ленинград: Наука ЛО, 1969. – 240 с.
6. Кляшторный С. Г. История Центральной Азии и памятники рунического письма – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2003. – 560 с.

7. Кычанов Е.И. Сведения в “Юань-ши” о переселениях кыргызов в XIII в. // Известия Академии наук Киргизской ССР. – Фрунзе: АН КиргССР, 1965. – Т. V – Вып.1 – С. 59 – 65 – “Центральноазиатский исторический сервер”. [Электронный ресурс]. Режим доступа. <http://www.kyrgyz.ru/?page=76> – Назва з екрана
8. Ларина Е.И., Наумова О.Б. Кража – это вечный наш обычай. Умыкание невесты у российских казахов / Е.И. Ларина, О.Б. Наумова // Этнографическое Обозрение. – №5. – М.: Наука, 2010. – С. 3 – 20.
9. Магистр Рогерий. Горестная песнь о разорении венгерского королевства татарами. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2012. – 304 с.
10. Шихаб ад-Дин Мухаммад ан-Насави. Сират ас-султан Джалал ад-Дин Манкбурны (Жизнеописание султана Джалал ад-Дина Манкбурны) / Изд. критич. текста, пер. с араб. пред., коммент., прим. и указатели З.М. Буниятова – М.: Восточная литература, 1996. “Восточная литература”. [Электронный ресурс]. Режим доступа <http://www.vostlit.info/Texts/rus8/Nasawi/frametext1.htm> – Назва з екрана
11. Никишенков А. Традиционный этикет тюркоязычных народов Европейской России. Татарский мир [Электронный ресурс]. Режим доступа. <http://www.tatworld.ru/article.shtml?article=636§ion=0&heading=0> – Назва з екрана.
12. Садри Максуди Арсал. Тюркская история и право / Арсал Садри Максуди. – Казань: Фэн, 2002. – 412 с.
13. Сокровенное сказание монголов. М. Товарищество научных изданий КМК, 2002. – 156 с.
14. Стасевич И.В. Брак и семья у казахов в конце XIX – начале XXI вв. Время и традиция / И.В. Стасевич // Центральная Азия: Традиция в условиях перемен. – №2. – СПб.: МАЭ РАН, 2009. – С. 93 – 111.
15. Путешествие Ибн-Фадлана на Волгу / [Перевод и комментарии А.П.Ковалевского.] Под редакцией И.Ю.Крачковского. – М.-Л.: Изд. Академии наук СССР, 1939. – 228 с. “Библиотека электронных ресурсов Исторического факультета”. [Электронный ресурс]. Режим доступа. <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/fadlan.htm> – Назва з екрана
16. Хониат Михаил 2009 – Византийцы и их соседи в проповедях Михаила Хониата // Причерноморье в средние века. – Вып. VII. – М.: Изд-во московского ун-та, 2009. Из XIII огласительной беседы Михаила Хониата. Восточная литература. [Электронный ресурс]. Режим доступа. http://www.vostlit.info/Texts/rus3/Honiat_2/text.phtml?id=7931 – Назва з екрана
17. Хазанов А.М. Социальная история скифов. Основные проблемы развития кочевников евразийских степей. – М.: Наука, 1975. – 336 с.
18. Шабашов А. Мир родства древних тюрков // Науковий вісник Миколаївського державного університету. – Вип. 11. Історичні науки. – Миколаїв: Вид-во Миколаївського державного університету, 2005. – С. 73 – 92.
19. Шабашов А. Тюркские термины родства в древнерусских письменных памятниках // Алгебра родства: Родство. Система родства. Системы терминов родства. Вып. 13. СПб.: МАЭ РАН, 2012. С. 148 – 158.
20. Anikeeva T.A. Kinship in the Epic Genres of Turkic Folklore (on the example of Kitab-I Dedem Korkut) // Kinship in the Altaic World / Proceedings of the 48th PIAC. Edited by Elena V. Boikova and Rostislav B. Rybakov. – Wiesbaden: Otto Harrasowitz Verlag, 2006. – P. 19 – 24.
21. Carlson Ch. F. Finno-Ugric and Turkic Paralell Kinship Systems // Kinship in the Altaic World/ Proceedings of the 48th PIAC. Edited by Elena V. Boikova and Rostislav B. Rybakov. – Wiesbaden: Otto Harrasowitz Verlag, 2006. – P. 71 – 80.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Пилипчук Ярослав Валентинович – кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник, Відділ Євразійського степу, Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України.
Наукові інтереси: проблеми етнології та всесвітньої історії.

УДК 392 (477)

КУЛЬТ БЕРЕЗИ В СЕМИЦЬКО-ТРОЇЦЬКИХ ОБРЯДАХ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Олена РОМАНОВА (Кіровоград)

Дослідження стосується розгляду головного атрибуту семицько-троїцьких обрядів – березового дерева. У статті висвітлюється питання стосовно значущості культу берези, її цілющих властивостей та магичної сили. Окремо розглядається питання щодо участі символічного дерева в ряді етапів семицько-троїцьких обрядів.

Ключові слова: демонологія, обрядове дерево, Семик, Трійця.

Исследование касается рассмотрения главного атрибута семицько-троїцьких обрядов – березового дерева. В частности, освещается вопрос о значимости культа березы, ее целебных свойств, магической силы. Отдельно рассматривается вопрос об участии символического дерева в ряде этапов семицько-троїцьких обрядов.

Ключевые слова: демонология, обрядовое дерево, клечання, Семик, Троица.

The research concerns the study of the main attribute of the Semik and Trinity ceremonies of a birch tree. The article highlights the issues of the importance of the cult of a birch tree, its healing properties and magical power. Apart from this there discussed an issue of the part of a symbolic tree in some stages of Semik and Trinity ceremonies.

Keywords: demonology, ceremonial tree, Semik, Trinity.